

industrial. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Барселона, 24.04.2020). Vol. 3, с.118-120.

3. Лозовий В. Роль історичної освіти та науки у політиці сприяння процесу порозуміння та примирення у Європі [Електрон. ресурс]. Режим доступу: www.irbis-nbuv.gov.ua.

4. Україна-Росія. Нариси історії України та Росії. Спільний проект українських і російських істориків. [Електрон. ресурс]. Режим доступу: www.resource.history.org.ua/project/0000014.

5. Чубарьян, Александр Оганович [Електрон. ресурс]. Режим доступу: www.ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A7%D1%83%D0%B1%D0%B0%D1%80%D1%8C%D1%8F%D0%BD,%D0%90%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%81%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D1%80_%D0%9E%D0%B3%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87.

6. Украинские и российские ученые решили умолчать о спорных моментах истории [Електрон. ресурс]. Режим доступу: www.unian.net/politics/699087-ukrainskie-i-rossiyskie-uchenyie-reshili-umolchat-o-spornyih-momentah-istorii.html

7. Магда Є. Гібридна війна: вижити і перемогти. Харків: Віват, 2015, 304 с.

8. Плохий С. Загублене царство. Історія «Русского мира» з 1470 року до сьогодні. Харків: «ФОЛІО», 2019, 308 с.

9. Рябчук М. «Майже один народ». Особливості використання пропагандистської міфології в умовах неоголошеної війни. Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень імені І.Ф. Кураса НАН України. №5-6. Київ, 2017, с.213-231.

УДК 070.13/.14(477)

ПАРТІЙНЕ КЕРІВНИЦТВО ЗМІ ЯК РІЗНОВИД ІДЕОЛОГІЧНОЇ ЦЕНЗУРИ (на прикладі західноукраїнських земель повоєнних років)

Іван Крупський

*доктор історичних наук, професор кафедри теорії і практики журналістики,
декан факультету журналістики
Львівського національного університету імені Івана Франка*

На прикладі функціонування періодичних друкованих видань і радіомовлення західноукраїнських земель розкрито сутність партійного керівництва ЗМІ, доведено, що партійне керівництво медіа було одним з різновидів ідеологічної цензури, обґрунтовано, чому об'єктивне висвітлення фактів підмінялося ура-патріотичними публікаціями і радіопередачами.

Ключові слова: *форми і методи партійного керівництва ЗМІ, ідеологічна цензура, об'єктивність висвітлення фактів, партійна доцільність.*

The example of the functioning of periodicals and radio broadcasting of Western Ukrainian lands revealed the essence of the party leadership of the media, proved that the party leadership of the media was one of the varieties of ideological censorship, justified why the objective coverage of the facts was changed.

Keywords: *forms and methods of party leadership of the media, ideological censorship, objectivity of coverage of facts, party expediency.*

1944 р. із вступом радянських військ до Львова на жителів міста знову, як колись у 1939 р., обрушилася маса різноманітних видань, характерними ознаками яких були чітка партійна позиція, завуальовані під демократичність методи роботи журналістів. Для жителів краю, спеціальним рішенням партійних органів Києва, газети «Радянська Україна» і «Правда України» двічі на тиждень, а республіканські молодіжні видання один раз на тиждень друкували обмінні сторінки. Із березня 1945 р. до січня 1951 р. для населення західних областей призначався спеціальний випуск журналу «Перець».

Про політичне загартування галичан «турбувалися» і радіожурналісти: з початку 1946 р., наприклад, з Києва щоденно передавалися сім випусків «Останніх вістей»: один з них адресувався росіянам, які «у великій кількості прибували в Україну на поселення і не розуміли української мови», та й, зрештою, ще донині вперто відмовляється від неї, зосереджуючись на побудові «русского мира», основу чого вбачають в російській мові. Тому для приїжджих в Україну росіян інформаційна служба Українського радіо була зобов'язана щоденно готувати оглядовий випуск республіканських новин російською мовою, а «другий щоденний випуск адресувався слухачам західних областей, які знову прилучилися до радянського способу життя...» [5, с. 405].

Причиною такої посиленої уваги до західноукраїнських земель було те, що радянська влада вважала галичан головним осередком українського націоналізму, бо вони «стали на ґрунт соціалізму значно пізніше, ніж їхні східноукраїнські брати», й тому, як зазначала партія, «потребували належного ідеологічно-пропагандистського виховання» [1, с. 20].

Незабаром розпочалося і видання обласної газети «Вільна Україна», відтак з'явилася і російськомовна «Львовская правда», а згодом - багатотиражні газети навчальних закладів та заводів.

Уперше місцеві журналісти зіткнулися з таким явищем, як практика позаавторства, – коли працівники газети, щоб засвідчити масову підтримку політики партії усіма верствами населення, мусили самі писати матеріали і підписувати їх прізвиськами робітників, учителів, інженерів... Для цього «Вільна Україна» навіть запровадила норму здачі кількості рядків позаштатних авторів для кожного відділу. Так, працівники економічного відділу і відділу партійного життя повинні були здавати по 500 рядків щоденно; відділу листів – 250, а спецкори – по 150 рядків.

Головними темами газетно-журнальних публікацій була тема комуністичного будівництва і комуністичного виховання, пропаганда «ленінської дружби народів», висловлювалася вдячність «великому російському народові», який надсилав на західноукраїнські землі фахівців для відбудови і перетворення краю у потужний науково-промисловий центр.

Однак галичани бачили невідповідність написаного в газетах з реаліями життя. Наприклад, у газетах вони читали, що будувати щасливе життя у краї допоможуть прислані фахівці, вчителі. Але замовчувалося, що серед цих «фахівців» до західних областей УРСР були скеровані сотні оперативних підрозділів НКВС, залучено 3330 працівників міліції, державного апарату, бійців Червоної армії і 2032 сільських активісти, за допомогою яких із Західної України і Західної Білорусії без суду і слідства було вислано більше 1 млн 173 тис 170 осіб, а загалом же із цих областей було вивезено приблизно 10 % населення [2]. Зрештою, така політика «перетягування» кадрів обумовлювалася також політичною потребою: по-перше, місцевим фахівцям не довіряли, а, по-друге, саме приїжджі згодом повинні були стати «п'ятою колоною», на яку могли покластися кремлівські керівники, тим паче, що приїжджі в основному були росіянами [6, с. 54].

Журналісти змушені були таврувати «лютих ворогів українського народу» – буржуазних націоналістів, клерикалів... Принципи партійності та ідейності вважалися основоположними для всієї преси, що видавалася на теренах СРСР, і дотримання їх було одним з критеріїв оцінювання професіоналізму журналістів, при цьому правдивість журналістики безпосередньо пов'язувалася з дотриманням засад партійності та ідейності.

Партійний контроль охоплював діяльність усіх ланок ЗМІ: радіомовлення, книжково-видавничої справи тощо. Наприклад, партія вказувала радіожурналістам, які теми висвітлювати, на які не звертати уваги, кому можна надавати слово для виступу перед мікрофоном, а кому це заборонялося [7, с. 41]. Не довіряючи місцевим журналістам, більша частина радіопрограм готувалася в Москві.

Такі передачі були обов'язковими для передавання їх по місцевому мовленню на західноукраїнських землях. Але оскільки вони не сприймалися галичанами, обком партії змушений був просити у київського керівництва дозволу, констатуєючи: «враховуючи, що Львів ретранслює багато передач російською мовою, які готуються здебільшого в Москві чи рідше в Києві, бажано вести хоча б літературні та дитячі програми українською мовою» [4, Ф. 3, оп. 1, спр. 485, арк. 28].

Більшовицьким витвором, формою керування ЗМІ стали й огляди преси та передач радіо: частина з них друкувалася на сторінках преси та озвучувалася по радіо, інші призначалися лише для обмеженого кола осіб - закриті огляди. Звичайно, огляди преси не були новим жанром. Зокрема, вони широко друкувалися на сторінках західноукраїнських часописів до встановлення в краї радянської влади, однак тоді їх мета була цілком інша: проанонсувати цікаві виступи на сторінках різних газет чи журналів, зав'язати полеміку, ширше розповісти про якусь подію. Однак при радянській владі такі огляди почали мати директивний зміст. Нерідко після них критиковані журналісти позбувалися роботи, виключалися з партії.

Наприклад, 20 червня 1945 р., як свідчать матеріали львівського обласного архіву, «секретар обкому КП(б)У по пропаганді Мазепа» скерував усім завідувачам відділів райкомів партії з ідеологічної роботи закритий огляд районних газет області, в якому запропонував розробити на місцях конкретні заходи щодо виправлення зазначених недоліків в діяльності редакцій газет. А їх було чимало. Зокрема, газета «Зоря» (орган Городоцького райкому партії і районної ради депутатів трудящих) 22 березня 1946 р. надрукувала звернення голови однієї з сільських рад району про допомогу, в якому констатувалося: «Незважаючи на наші і вищестоящих організацій заходи, населення переживає великі труднощі в харчуванні: майже п'ять тисяч осіб тепер майже голодують, а через місяць-два їх буде більше».

Чи це були вигадані факти? На жаль, ні. Бо, наприклад, в іншому архівному документі під заголовком «Спецповідомлення про скарги на податки сімей військовослужбовців на території Дрогобицької області, за матеріалами військової цензури», якого ми відшукали в цьому ж архіві, читаємо: «Із 92.773 листів, опрацьованих військовою цензурою в кінці 1945 р., в 129 містяться скарги: жителі скаржаться на непосильні податки». Відтак наводилися деякі витяги з листів:

Телішевська Стефанія Станіславівна писала своєму чоловікові Телішевському Миколі Михайловичу на адресу польової пошти 92049-Г: «...У нас вже тиждень стоїть військо, збирає поставки. Я здала вже 15 центнерів, а ще повинна здати п'ять, і не знаю чи це остаточно. Кажуть, ще доведеться платити за корів... Що буде – не знаю. Наша сільрада вирішила і людям записали гектари, а поставки давати нікому. Ми не маємо сили, навіть щось приготувати не можемо. Кожний день плачемо, вже сліз немає. Я не можу це пережити – наділили нас гектарами, яких дехто навіть не бачив, а тепер мусимо пропадати».

Жук Людвіг Іванович із с. Чуква Самбірського району скаржиться синові – Жуку Йосипу (польова пошта 46098 – К): «Треба здати 13 центнерів зерна, 16 сот земельного податку і 750 рублів воєнного податку. Поставки ми здали, тепер треба ще здати. Не маємо нічого, нас викликають в суд: не знаю – чи заберуть зерно, яке залишилося, чи посадять в тюрму...» [4, ф. 3, оп. 1, спр. 243, арк. 46].

Однак оприлюднені факти на сторінках Городоцької газети не сподобалися партійним чиновникам: «Редактор і цензор, - відзначалося в огляді преси, - допустили **велику політичну помилку** (виділення наше. – І. К.), надрукувавши цього листа в такому вигляді. **Цензор і редактор повинні були, крім політичної доцільності, керуватися «Перечнем»**. У цьому листі допущено й кілька коректорських помилок, які спотворюють текст листа. Все це свідчить про безвідповідальне ставлення до своїх обов'язків редактора і цензора» [4, ф. 3, оп. 1, спр. 243, арк. 12].

Зважаючи на такі факти, журналісти боялися експериментувати, мусили в своїй творчості дотримуватися партійних директив та різних циркулярів. А звідси й шаблонність та трафаретність у викладі матеріалу, обмеженість жанрової палітри, менторський стиль та повчальність передач чи газетно-журнальних публікацій.

Аби уникнути критики партійних комітетів, замість об'єктивного висвітлення фактів редакції вдавалися до ура-патріотичних публікацій та радіопередач [3, с. 48].

У змістовому наповненні публікацій газет і передач радіо можна помітити активізацію щодо висвітлення тих чи інших суспільно-політичних чи господарсько-економічних проблем, що їх партія вважала особливо актуальними на якомусь етапі життя країни.

Яскравим свідченням цього є «Інформація про проведену роботу Львівським обкомом КП(б)У у зв'язку з опублікуванням в «Правде» редакційних статей «Проти ідеологічних перекручень у літературі» та «Вище ідейний рівень і художню майстерність», віднайдена нами у фондах Львівського обласного державного архіву [4, ф. 3, оп. 1, спр. 243, арк. 12]. Вона настільки характерна для того часу, що вповні характеризує діяльність тогочасної преси. На цей раз об'єктом критики став вірш львівського поета А. Шмигельського «Галичина». В «Інформації» зазначалося:

«Цей вірш становить собою хаотичне нагромодження історичних фактів, яким не дано правильного марксистського тлумачення. Низка положень, висловлених А. Шмигельським, є переспівом давно розвінчаних і розгромлених концепцій української буржуазно-націоналістичної «школи» Грушевського про безкласовість українського народу.

... А. Шмигельський у своєму вірші, всупереч історичній правді, пробує змалювати всіх українців, які населяли Галичину, як єдине в соціальному плані ціле, зовсім упускаючи питання про непримиренну класову боротьбу, що її вели пригноблені трудящі маси проти поміщиків, куркулів і капіталістів. Уся історія боротьби українського народу за соціальне і національне визволення зведена А. Шмигельським лише до боротьби проти іноземних загарбників.

Відтак в «Інформації» йшлося про те, що А. Шмигельському на сторінках преси вже вказувалося на порочність цього вірша як «шкідливого в ідейному і художньому відношенні», що «повинно було змусити А. Шмигельського критично переглянути усю свою творчість і створити нові твори, які б правдиво відображали історію боротьби українського народу за своє визволення і воз'єднання в єдиній Українській радянській державі». Однак, йшлося у цьому документі далі, - «А. Шмигельський не лише не виправив свої націоналістичні помилки, а допустив їх у своїх нових творах. 27 травня 1951 р. в газеті «Вільна Україна» (редактор тов. Юр) він надрукував вірш «Іван Франко»... Цей вірш показує український народ самотнім, розділеним, поза великою сім'єю радянських народів, без віри в своє світле майбутнє».

Не поталанило й В. Сосюрі за його «націоналістичний вірш», надрукований на сторінках «Радянського Львова» у 1945 р. - «Краю мій рідний». «Ідейно невитриманим» був визнаний вірш П. Дорошка «Вітер з України». «Лише безпринципністю редакції журналу «Жовтень» і його редактора Ю. Мельничука, - вказувалося в «Інформації», - можна пояснити надрукування у № 5 за 1951 р. ідейно-шкідливої і політично неправильної статті Ю. Кобиляцького «Шляхом невпинного розквіту».

Отже, партійно-радянська преса та радіо ревно виконували функцію колективного пропагандиста і агітатора більшовицької політики. Їх діяльність не передбачала об'єктивного висвітлення подій - все визначалося політичною доцільністю, інтересами правлячої партії. Найголовнішою рисою тогочасних засобів масової інформації стала політична заангажованість, що чітко виявилася у змісті радіопередач та в публікаціях преси.

Література

1. Бондар Г. Розкіт і злидні повоєнного Львова, або реалії житлово-побутового повсякдення : стаття // Україна модерна. - 2015. - № 3. - С. 17 – 21.
2. Борис А. Що принесли «визволителі» галичанам : стаття // Молода Галичина. – 2004. – 16 лип. 3.
3. Вовчанський Т. Як вони будували соціалізм : стаття // Перемога (Лондон). – 1972. - № 3. – С. 46 – 49.
4. Львівський обласний державний архів : справи.
5. Миронченко В. Основи інформаційного радіомовлення : навч. посіб. – Київ: КНУ ім. Т. Г. Шевченка, 1996. – 440 с.
6. Терлюк Я. Росіяни західних областей України (1944 – 1946 рр.): етносоціальне дослідження : монографія – Львів: Центр Європи, 1996. – 176 с.
7. Юрчук В. І. Культурне життя в Україні у повоєнні роки: світло і тіні : монографія – Київ: Асоціація «Україна», 1995. – 80 с.

УДК 659.3:327.82+94(477)

КЛЮЧОВІ ПИТАННЯ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ НОВИХ МАНІПУЛЯТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

Кирило Мелекесцев,

*кандидат історичних наук, викладач кафедри історії України
та спеціальних галузей історичної науки Донецького національного
університету імені Василя Стуса*

Висвітлено використання інтернет-мемів задля викривлення історії України у інформаційній війні на фоні російської агресії. Категоризовані найпопулярніші формати інтернет-фольклору та типові заклики.

Ключові слова: історія України, інформаційна війна, політика пам'яті, постправада, російська агресія, російсько-українська війна, українофобія

The article highlights the use of Internet memes to distort the history of Ukraine in the context of the informational warfare during Russia's aggression. The most popular formats of Internet folklore and typical messages are categorized.

Keywords: History of Ukraine, informational warfare, memory politic, post-truth, Russian aggression, Russian-Ukrainian war, Ukrainophobia.

Процеси глобалізації та інформатизації, які руйнують старі бар'єри між етнічними групами в усьому світі, призвели до корінних змін у сучасному суспільстві. Більшість преси та інших ЗМІ у мережі Інтернет є доступними без додаткових грошових витрат, та походять з різних країн, що надає читачеві відчуття отримання «знань з усього світу». Проте стикаючись з перенасиченістю інформацією кожний читач відбирає собі «найменш важливі» новини (через неможливість встигнути прочитати усю нову інформацію). Користувачі мережі Інтернет стають схильними до читання або коротких заголовків новин, або ємких повідомлень, відповідно формуючи своє уявлення про навколишній світ через призму «вдалої редактури» у пресі – так званого «клікбейту» (від англ. «clickbait» – «приманка для натискань»), провокаційного представлення інформації з метою викликати зацікавленість читача скандальністю події. Звичайно, вищевказане є проблемою журналістики, проте нові умови світосприйняття через мережу Інтернет не могли не спрацювати в різних галузях знань. У цьому випадку, історія не є винятком, особливо враховуючи її перетинання з політикою держави, формуванням дер-